

DOLORES MARTI MIGUEL, *la Tana*

Ismael Martí Barberà, fill de Francisca Barberà Llàcer i Francisco Martí Barberà es va casar amb Dolores Miguel Soriano, filla de Dolores Soriano Forriol i de Gaetano Miguel Català, *Tano l'herbasser*; tots fills d'Alaquàs. D'aquesta unió van nàixer tres fills: Dolores, Ismael i Francisca Martí Miguel.

Dolorettes *La Tana*, la filla major del matrimoni, nascuda el 25.12.1923, també es va casar amb un xic d'Alaquàs, José Ferrer Moret *Anguila*, fill de Vicenta Moret Casted i de José Ferrer Sena. Ens conta que el malnom del seu home apareix per primera vegada en el seu sogre, perquè contava que, tots els diumenges anava amb els seus amics a una caseta de l'Origuilla a menjar anguiles.

Però ens diu que el cúmul de vivències que més li afloren per allò d'haver sigut esdeveniments carregats de dolor, comencen després del seu casament amb Pepe *Anguila*, el dia 11 d'abril de 1953.

“Primer vam tenir un xiquet que no va viure només que unes hores. Després de tres anys va nàixer la meua filla Lolín que va estar molt maleta, perquè el part fou molt complicat, però la cosa es va agravar amb els accidents de treball que va tenir el m'ho marit”.

Pepe *Anguila* treballava de llaurador, alguns dies sí i uns altres no, i és per això que amb l'ajuda del seu parent Pepe el de *Creilla* es va col·locar a la empre-

sa Foret de València on va continuar treballant fins la seua jubilació i on va tenir alguns accidents de diversa consideració al llarg de la seua estada a la empresa.

“El primer accident el va tenir quan la riuada, van explotar els conductes que anaven baix l’aigua i es va cremar les cames. Després caigué de dalt d’una nau i es va fer mal a l’esquena. Però el més dolent fou quan va perdre l’ull i les cremades eren a quasi tot el cos. Es va produir quan van explotar els filtres, quan la meua filla era xicoteta. Aleshores, com que vaig passar tants dies a la clínica, perquè el m’ho home va estar molt malalt, l’encarregat em va oferir de dur-la a costura amb les seues filles, però no va fer falta perquè me la tenia la meua germana”.

Els seus millors records es troben a la fireta de la Mare de Déu dels Desemparats, on anava a vendre la típica *escuraeta*, com també ho feien el seu germà Ismalet i la seua germana Paquita, com molts altres veïns i veïnes d’Alaquàs, que portaven per a la venda les mercaderies que compraven a Manises. La història de vendre a la fireta, ens diu que comença amb la seua iaia Francisqueta.

“M’*agüela* anava tots els matins a vendre a la fireta de la Mare de Déu dels Desemparats amb dues canastretes. El seu lloc es trobava al carreró del Micalet, a la porta de la casa dels Sants, on ara estan eixes cases que venen palmitos i objectes religiosos. La seua parada només constava d’un caixó i una post on col·locava la seua mercaderia (joguets de fusta de diferents classes que es fabricaven a Alaquàs, perolets i cassoletes) i que deixava cada dia quan acabava la seua feina a la mateixa casa dels Sants que li servia de magatzem; perquè en aquella època, tots els veïns i veïnes de la zona consideraven la fireta de la Mare de Déu no com un mercat, sinó com una cosa molt volguda i molt típica de València, i de la festa de la Mare de Déu que respectaven amb molt de carinyo”

Després ens diu que les parades es traslladen cap a la catedral, on ja eren més grans i es quedaven montades fins el final de la fira, el dia del Còrpus, encara que la relació que existia entre tots el venedors era la mateixa de sempre, com si tots formaren una sola família. Això pot ser degut a què la manera d’accedir a la venda no era a través d’un lloguer de parada renovat anualment, sinó que es deixaven de pares a fills seguint la tradició, fins que la mateixa família decidia no continuar amb eixa relació de venda tradicional d’uns dies del mes de maig a València.

“Eren uns dies extraordinaris, fora d’allò que era la teua vida normal. Per menjar, portàvem el que havíem preparat per al dinar de mig dia als forns de les rodalies, on tots ens coneixien perquè sabien que érem els de la fireta. Quan volíem fer

puxero, col·locàvem tots els ingredients en una cassola d'eixes que venia la *tia Corroc*, i al forn. De vegades entre unes quantes parades preparàvem peix i també el dúiem al forn i, quan arribava l'hora del dinar, davant d'una de les tantes parades, s'escudellàvem i a dinar tots junts!. Quan estàvem als últims dies, els uns als altres ens convidàvem per acomiadar aquella convivència, perquè allò no era anar a vendre només, era alguna cosa més gran i més bonica. Tots érem uns, tant si havíem nascut a algun lloc de València com si ho havíem fet fora, perquè també hi havia venedors que eren de Jerez de los Caballeros i d'altres pobles. També ens regalàvem alguna coseta de les que cadascú teníem per a vendre”.

Una de les mercaderies més típiques que es venia i es continua venent, deixant de banda la típica campaneta, eren els xiulets; la majoria dels quals, ens conta, tenia forma de pardalet. L'any que més quantitat en tenien, va ser aquell en què el València va guanyar la “Copa del Generalíssims” i com és d'esperar els van vendre tots. Més tard, com que els utilitzaven per xiular-li a Franco, ens diu que els va prohibir.

La venda més tradicional estava formada per la campaneta d'obra, un model de més bast i un altre de més fi i els xiulets. Les truxes de les campanes fetes de fusta i totes marcades a ma, es fabricaven a Alaquàs. També els perolets, les cas-soletes i més tard aparegueren els barralets d'obra que encara que no eren típics, els pintaven a ma decorant-los amb un dibuix d'una barraca.

“Com que el lloc de la iaia el va heretar mon pare, els meus germans i jo hem anat en companyia de ma mare des que érem menuts. Dormíem tapats en una manta baix de la post, com també ho ha fet la meua filla. Tots ajudàvem el que podíem perquè hi havia dies que venies animalades de coses, sobretot quan eren els dies de les Comunions; aleshores ens demanaven jocs de cafè, la típica *escu-raeta*, pixers, botitxes de dues o tres classes, orinalets, pitxers per a fer el mes de maig a casa i lavabos, que tenien tres peces: el repeu de fusta, el pitxer i la tapadoretta. Tot estava decorat a ma”.

Quan recorda la seua infantesa el primer record que li bé a la memòria és la costureta de la *tia* Mariana i les espadnyes d'espart que duia acompanyant una bata feta a casa i més tard, sandàlies de goma de camió. Amb el seu germà i son pare anaven tots els diumenges al camp per fer llenya per a la llar i per cuinar, que portaven a casa amb un carro. Ella era la que es posava per vaig les garroferes, per això duia un davantal tan llarg que li arribava fins els peus.

Més tard, sa mare va posar una botiga a sa casa del carrer de Sant Jeroni on venia sabó, blavet, almidó, lleixiu fet a casa, salsosa... i tots els dies li preparava

una canastreta plena i ella anava a les cases per vendre-ho, i tornava sempre amb la cistella buida.

“No sé si era perquè era molt menuda, però tot ho venia, sobretot al carreró del carrer de l’Església. De les cinc o sis cases que hi havia, totes les dones em compraven. Més tard ma mare va posar la botiga d’espardenyes i de lleixiu per litres. També anava a vendre’l, i com que ja estava en edat escolar que es diu ara, un dia anava a costura i un altre a vendre; o bé de matí a vendre i de vesprada a costura, perquè com que mon pare estava malalt, ma mare devia buscar la manera perquè nosaltres no passàrem fam”.

Quan tenia 16 o 17 anys se’n va anar a València per buscar feina, concretament per cosir pantalons. Li la van donar als magatzems “Albarracín”, al carrer de Baix on li van mostrar un pixi pantaló per que li servira de mostra i fou tan gran l’ànima de treballar que tenia, que només arribar a casa es posa a cosir-ne un dels tres o quatre que li havien donat per veure si ho feia adequadament. Quan els va tornar, el sastre el va revidsar i com que estava bé, li’n va donar uns altres fins arribar a cosir-los tots el que es feien d’aquest model. Després li van donar pantalons i els va fer a primeries amb l’ajuda del sastre fins que aquest se’n va anar a una altra casa on també li donaren feina.

Des que va nàixer, Dolores viu al carrer de Sant Jeroni, on també viuen el seu gendre, la seua filla i els seus nets, i la seua germana Paquita. És una de les contertúlies d’eixes velades d’estiu, *a la fresca*, que volguera com totes i tots els altres que hi viuen no s’acabaren mai. I a la façana de sa casa, com des de fa molts anys, conserva el retaule de Sant Jeroni que ella, com a bona veïna del carrer i mentre visca, no deixarà que desaparega.

Mª Júlia Martí Cànoves